

ADAB-I MUAŞERET (GÖRGÜ KURALLARI)

“Âdâb”, edeb kelimesinin çoğuludur. “Edeb”, sözlük anlamı ile “terbiye ise birlikte yaşayıp iyi geçinme demektir. Bir İslam ahlakı terimi olarak “adab”, göz önünde bulundurulması gerekli olan kaideler, usuller, ahlaken uyulması gereken hususlar, terbiye ve nezaket kuralları anlamında kullanılır. “Adab-ı muaşeret” ise topluluk içinde normal davranış şekilleri, insanların birbirleriyle geçinmeleri usulü, nezaket, terbiye ve görgü demektir.

Daha geniş bir bakış açısıyla, toplum içinde yaşayan insanın, birlikte bulunduğu diğer insanlarla uyum içinde yaşamasını sağlayan, hayatın günlük akışı sürecinde, insanların uymaları veya sergilemeleri gereken davranış, usul ve şekillerine, ahlâk, terbiye ve nezâket kurallarına, İslâm’ın güzel saydığı söz ve davranışlara, insanların kendisine davet olunan bütün hayır, zarafet, usluluk ve güzel ahlâk kurallarını adâb-ı muaşeret diye tanımlamak mümkündür.

Kâinatı en mükemmel bir düzen ve intizam üzere var eden Allah, bu düzen içinde insanı en güzel bir kıvamda yaratmış ve gerçeği şu ayet-i kerimde ifade buyurmuştur:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

”Biz insanı en güzel şekilde yarattık” (Tin, 95/4).

Bu güzel yaratılış, maddi yapıyı olduğu kadar, insanın manevi yapısının, sosyal ve ahlaki davranışlarının temel niteliğini ve son noktada olması gereken şekli ve tarzı da kapsamaktadır.

Kur’an’ın bize öğrettiği ahlâk ve âdâb, zamandan zamana, mekândan mekâna değişmeyen, evrensel hayat düsturlarını temsil eder. İslam ahlak ve adabı diye nitelediğimiz bu sistemin en güzel öreği de sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) dir. Kur’an bu hakikati şöyle ortaya koymaktadır:

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

”Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin” (Kalem, 68/4).

Bu ayet-i kerime bir yandan Hz. Peygamberi taltif ederken, bir yandan da müminlere hayat tarzlarını ve davranışlarını kendisine uyduracakları mükemmel bir örnek sunulduğunu da ifade etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de

إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ

”Ben, ahlâkın güzelliklerini tamamlamak için gönderildim.” (Malik, Hüsnü’l-Hulk, 8, I, 904.) buyurmuştur.

O, Kur’an’dan ibaret olan güzel ahlâkını hayatında yaptığı uygulaması ve tavsiyeleri ile ümmetine tebliğ etmiştir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

”Ey inananlar! Andolsun ki, sizin için, Allah’a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok anan kimseler için Resûlullah en güzel örnektir” (Ahzab, 33/21).

Sevgili Peygamberimiz de hadis-i şeriflerinde güzel ahlâkın hayatımızdaki önemini şöyle ifade buyurmaktadır:

مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلَ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ

”Kıyamet günü, müminin mizanında güzel ahlaktan daha ağır basan bir şey yoktur. Allah Teâlâ hazretleri, çirkin, düşük söz (ve davranış) sahiplerine buğzeder.” (Tirmizi, Birr, 62. IV, 363)

Müslüman hiçbir zaman, İslam’ı hayata aktaran bir “birim” olduğunu unutmamalıdır. Her mümin, birey olarak bütünüyle İslam’ı temsil etme konumundadır. Her davranışı sonuçta onun dinine, yani İslam’a mal edilecektir. Bu açıdan, İslam’ın nezaketine gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınmak gerekmektedir.

Edep kurallarının büyük bir bölümü, Hz. Peygamber’in birer sünneti olduğu gibi, daha önce geçen peygamberlerin de sünnetidir.

Âdâb-ı Muaşeretten Örnekler

Bir Müslümanın toplum hayatında uygulaması gereken pek çok prensip vardır. Biz bunların bir kısmına değineceğiz.

1. İyi Geçimli Olmak

Bu prensip, beşeri münasebetlerin özünü teşkil eder. İslam’ın temel anlamlarından biri de barış ve güven esasına dayanan hayat anlayışıdır. Bu anlayışı günlük hayatımızın her safhasında insanlara yansıtmamız gerekir. Peygamber Efendimiz şöyle buyurmaktadır

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

”Müslüman diğer Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kişidir.” (Müslim, İman. 14. I, 65)

2. Kötülüğe Karşı İyilikle karşılık Vermek

Allah katında Sıddıkların mertebelerine erişmek için zulmedeni affetmek, irtibatı kesenle irtibat kurmak esirgeyene esirgmeden vermek, kötülüğü iyilikle savmak gerekir. Bu hususu yüce Allah şöyle bildirmektedir:

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

”İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!” (Fussilet, 41/34.)

3. Büyüklere hürmet ve saygı; küçüklere, düşkünlere şefkat ve merhamet; özellikle aile arasındaki fertlere iyi muamele etmek.

Peygamberimiz (a.s.); büyüklere saygı, küçüklere sevgi göstermeyi istemektedir.

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيَعْرِفْ حَقَّ كَبِيرِنَا

”Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimizin hakkını tanımayan bizden değildir (bizim sünnetimi terk etmiştir)” (Dâvud, Edeb, 66, V, 233.)

مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسَ، لَا يَرْحَمُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

”İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez” (Buhârî, Tevhîd, 2. VIII, 165.)

Yüce Allah, Özellikle ana babaya saygısızlık bir tarafa, onlara “öf” denilmesini bile yasaklamıştır (İsra, 17/23).

4. Selâmlaşmak

İnsanların karşılaşmaları veya ayrılmaları durumlarında birbirlerine güzel söz ve temennilerle mukabele etmeleri diğer bir ifadeyle “tahiyye” de bulunmalarıdır. Yüce Allah müminlerin selamlaşmasını istemektedir:

فَإِذَا حُيِّتُمْ بِحَيَّةٍ فَيُؤَا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّهَا

”Size bir selam verildiği zaman, ondan daha iyisiyle mukabele edin veya aynıyla selam verin...” (Nisa 4/86)

Şu hadis-i şerif de kimin kime selam vereceğinin esaslarını ortaya koymaktadır.

يُسَلِّمُ الرَّكْبُ عَلَى الْمَاشِي، وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ

”Binekte olan yürüyene, yürüyen oturana, az çok’a selam verir.” (Müslim, Selam 1. II, 1703.)

Selâm, Müslümanlar arasında sevgi bağlarının kurulmasında önemli bir araçtır. Selâm vermek sünnet, almak ise farzdır. Peygamberimiz (s.a.s.) selâmı yaymamızı, tanısak da tanınmasak da her Müslümana selâm vermemiz gerektiğini bununla da imanımız olgunluğa erdiği için Cennet’e gireceğimizi müjdelemiştir. Bu nedenle gençler ihtiyarlara, binek üzerinde olanlar yürüyenlere, yürüyenler oturanlara, arkadan gelenler önden gidenlere, bir kişi çok kişiye selâm vermelidir. Selâma daha güzel bir şekil de karşılık vermek gerekir. Verilen selâmı alma durumunda olmayana selâm vermek mekruhtur. Yemek yiyene, namaz kılana, Kur’an okuyana, hutbe dinleyene selâm verilmemelidir. Topluma verilen selâma bir kişi karşılık verirse, diğerlerinin selâm alma sorumluluğu kalkar. Selâm getiren birinden selâmı almak, mektupta yazılı selâma ya mektupla ya da o anda sözle karşılık vermek gerekir. Eve girerken ev halkına selâm verildiği gibi ayrılırken de selâm vererek ayrılmak güzel bir iştir.

5. Evlere girerken kurallara uymak.

Evlere girmeden önce zil çalarak veya kapı tıklatılarak izin istenir, buyurun edilince girilir ve selam verilir. Bu hususu yüce Allah şöyle ifade etmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَاسْأَلُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

”Ey inananlar! Evlerinizden başka evlere, izin almadan, seslenip sahiplerine selam vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz bu sizin için daha iyidir” (Nur 24/27).

İzin verilmez ise girilmemeli ve eve kabul etmedi diye de alınmamalıdır. Çünkü gitmek istediğimiz kimse müsait olmayabilir, bir mazereti bulunabilir. Bu husus Kur’an’da şöyle bildirilmektedir:

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

”Eğer evde kimseyi bulamazsanız, yine de size izin verilmedikçe içeriye girmeyiniz. Size “Dönün” denirse dönün. Bu, sizi daha çok temize çıkarır. Allah yaptıklarınızı bilir” (Nur 24/28).

Aynı şekilde, erginlik çağına erişmemiş çocuklarla hizmetçilerin başkalarının odalarına girerken izin almaları yolunda eğitilmeleri ve öğretilmeleri gerekir. Bu husus Nur suresinin 58. ayetinde bildirilmektedir.

6. Doğru sözlü olmak.

Müslüman doğru sözlü olmalıdır. Kur'an-ı Kerim, müminlerin doğru ve dikkatli konuşmasını, söyleyecekleri sözü ölçülü ve bu sözün nereye varacağını düşünerek söylemelerini emretmekte ve onları sâlih amele yol açan güzel söz söylemeye yönlendirmektedir. Çünkü Allah, doğruların, doğru sözlülerin yardımcısıdır. Doğru sözlülerin hareketlerini hatadan korumayı, işlerini düzeltip yoluna koymayı kendilerine bir mükâfat olarak vaat etmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

” Ey iman edenler! Allah’a itaatsizlikten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve resulüne itaat ederse gerçekten büyük bir kazanç elde eder.(Ah-zab, 33/70-71)

7. Mütevazı olmak

İnsanın kendini büyük görmesi diğer insanlar nazarında onu küçültürken, bunun tersine alçak gönüllülük o kişiyi insanların nazarında kıymetlendirir. Unutulmamalı ki şeytanı lanetli kılan şey kibir olmuştur. Bizi yaratan yüce Allah insanı tevazu ile sevimli kılmıştır. Yüce Mevla şöyle buyurur:

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا

” Yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü sen ne yeri delebilir ve ne de boyca dağlara ulaşabilirsin” (İsra, 17/37).

8. Meclislerde konumuna uygun davranmak.

Müslüman gittiği meclise temiz elbiseyle gitmelidir. Yaşlı ve bilgili kimselerden üstte oturmamalı, kendine söz düşmedikçe konuşmamalı, söylenilen faydalı şeyleri dinlemelidir. Sonradan gelenlere yer vermeli, birbirlerine karşı güler yüzlü, tatlı sözlü olmalıdır. Meclisten ayrılırken arkadaşlarından izin alarak ve selâm vererek ayrılmalıdır. Yüce Allah bu hususu Kur'an'da şöyle ifade etmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُزُوا فَانْشُزُوا يَرَفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

” Ey iman edenler! Size, bulunduğunuz toplantılarda “Yer açın” dendiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. “Davranıp kalkın” dendiğinde de kalkın ki Allah içinizden (gerçekten) iman etmiş olanları ve ilim sahibi olanları yüksek derecelere çıkarsın. Yapıp ettiklerinizden Allah tamamen haberdardır.” (Mücadele, 58/11).

9. Yemek adabına uymak.

Günlük hayatımızda önemi bir yer tutan yeme-içmenin de dinimizde kuralları vardır. Yemekten önce elleri yıkamak, yiyeceklerimizi helal ve temiz olarak yemek, Besmele ile başlamak, verilen nimetlere şükretmek, tıka-basa yemeyip henüz iştahı varken sofradan kalkmak, acele etmeden sağ elle yemek, yemekten sonra elleri yıkamak önemli görgü kurallarındandır.

Sonuç

Görgü kuralları elbette yukarıda anlattıklarımızdan ibaret değildir. İslam, hayatın her safhasına Müslümanın edepli, terbiyeli ve görgülü ve nazik olmasını istemektedir. İslam'ın toplum içindeki tavır ve davranışlarını belirleyen görgü kuralları Kur'an ve sünnette detaylı olarak bildirilmiştir. Dinin her emrine uymak ve her yasağından kaçınmak edeptir, ahlaktır.

Müminin; inancında, işlerinde, sözlerinde ve davranışlarında dosdoğru olması onun edebinin sonucudur. Mümin hayatında şu hususlara hep riayet etmelidir:

Kızgınlık ve şiddetten sakınarak yumuşak huylu olmak, dostluğa önem vermek, hakkına razı olmak, yapılan iyiliklere karşı teşekkür etmek, bir işte azim ve sebat sahibi olmak, günahlardan kaçınmak, başkalarını kötülemekten kaçınmak, kendini yüksek görmemek, yaptığı iyilikleri başa kakmamak, ağır başlı ve vakur olmak, koğuculuk yapmamak, herkes hakkında hayır dilemek, yardımsever olmak, kendisi için arzu ettiği güzel şeyleri Müslüman kardeşi için de arzu etmek, aksırana karşı hayır dua etmek, hastaları ziyarette bulunmak, onların sıhhat ve afiyetleri için dua etmek, muhtaçlara yardımcı olmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, kaba ve çirkin, edep dışı müstehcen ve kalp kırıcı sözlerden sakınmak.